

CASTRUM PRAGENSE

CASTRUM PRAGENSE 14

POHŘEBIŠTĚ U KOSTELA PANNY MARIE A NA II. NÁDVOŘÍ PRAŽSKÉHO HRADU

DÍL I. KATALOG

Praha 2015

OBSAH

ÚVOD	5
ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM, JEHO PRŮBĚH A ZPRACOVÁNÍ	7
PRAMENY	12
KATALOG	55
DOKUMENTY	179
LITERATURA A PRAMENY	205
THE BURIAL GROUNDS AT THE CHURCH OF THE VIRGIN MARY AND AT THE SECOND COURTYARD OF PRAGUE CASTLE	208

POHŘEBIŠTĚ U KOSTELA PANNY MARIE A NA II. NÁDVOŘÍ PRAŽSKÉHO HRADU

1. ÚVOD

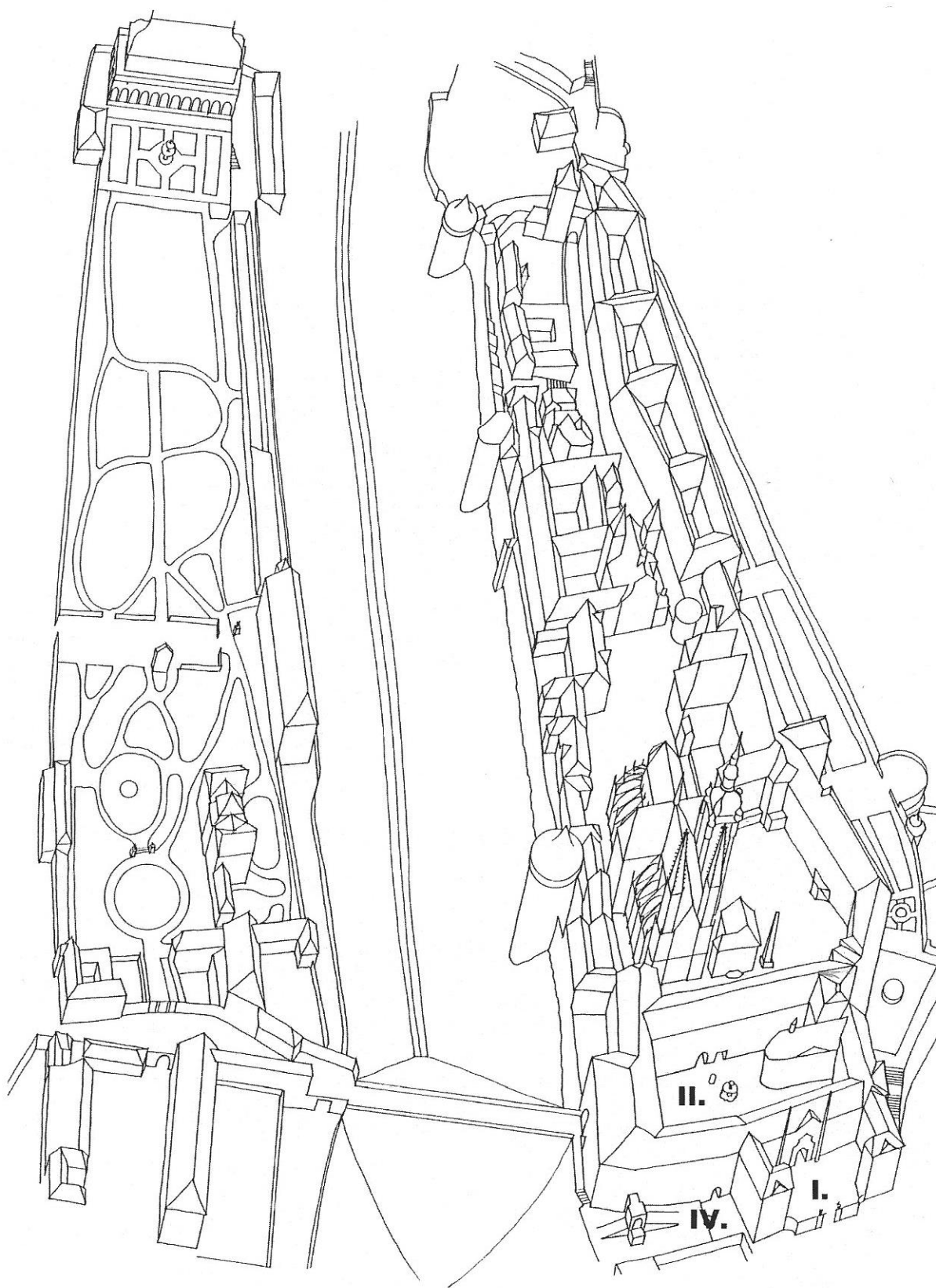
Svazek, který otevíráte, je dalším z těch, který se snaží přiblížit čtenáři další z pohřebišť Pražského hradu, a to v rámci projektu centra excelence „*Středověká populace v centru a na venkově. Archeologie, bioarcheologie a genetika na pohřebištích Pražského hradu, středních a východních Čech*“ (GAČR 14-36938G) zahájeného v roce 2014. Po dokončeném zpracování pohřebišť ze severního a západního předpolí Pražského hradu, pokud pomineme skutečnost, že mezitím byla objevena dvě pohřebiště nová, se zájem přesunul do zastavěné hradní plochy. Pohřebiště v okolí nejstaršího hradního kostela patří k těm, která jsou spojena s počátky Pražského hradu a v souvislosti se zmíněným kostelem také s počátky křesťanství v Čechách a počátky českého státu. Jako některá jiná hradní pohřebiště i toto na sebe záhy upoutalo pozornost. Hlavní zájem badatelů se nicméně soustřeďoval především na samotný kostel P. Marie, na jeho ne zcela jednoznačný vývoj a jeho význam. Z hrobových nálezů se pozornost koncentrovala především na hrobky v interiéru kostela. Ostatní hroby nebyly detailně publikovány a z valné části ani zpracovány, i když se jedná o nejdéle zkoumané pohřebiště v hradním areálu (1923–1992).

Zveřejnění poznatků o pohřebišti by mělo zpřístupnit všechna potřebná fakta a zařadit ho do potřebných souvislostí. Stejně tak bude možné poprvé hrobové nálezy zařadit do celkových souvislostí příslušné části hradního areálu včetně složitých vztahů s jeho sídlištní komponentou a také s vývojem opevnění.

Tento svazek je věnován zpřístupnění pramenů a jeho jádrem je katalog všech hrobů. Navazující svazek druhý se bude zabývat analýzou nálezů a jejich vyhodnocením. Bude tak možné nově posoudit hypotézy o západním předhradí Pražského hradu a jeho podobě a proměnách. Zároveň se jedná o první svazek, který je monografickým publikačním výstupem výše uvedeného projektu. V jeho rámci by mělo být zpřístupněno pohřebiště na III. hradním nádvoří, jakož i další menší převážně raně středověká pohřebiště v areálu Pražského hradu. Náležet sem budou i nově prozkoumaná pohřebiště v polohách Střešovice/Triangl a Milady Horákové/Prašný most nebo publikační výstupy přírodovědných disciplín, podílejících se na vyhodnocení jednotlivých pohřebišť. Pro tyto publikační výstupy je v rámci série *Castrum Pragense* vytvořena zvláštní řada, označená „projekt ABG“. Pro snazší orientaci bude obálka mírně barevně odlišena a vždy bude uvedeno pořadové číslo řady.

Na výzkumu pohřebišť se během období, které dosáhlo téměř 70 let, podílelo velké množství lidí. Poděkování patří všem, kteří se zúčastnili terénního výzkumu, a kteří pro nás s výjimkou posledního výzkumu v roce 1992 zůstávají téměř všichni v anonymitě. Totéž platí s některými výjimkami pro měřiče, fotografy a další technický personál. Poděkování patří kolegyním, spolupracovnicím na výzkumu v roce 1992 (Andrea Bartošková, Iva Herichová, Kateřina Tomková) a v roce 1995 (Jana Maříková-Kubková). V rámci zpracování patří poděkování všem, kteří se zasloužili o laboratorní ošetření nálezů, jejich uložení a dokumentaci (Štěpán Dančo, Miloslava Housková, Vanda Pincová, Valéria Uramová, Eva Witzová). Pro starší etapy výzkumu opět zůstávají v anonymitě. Ze specialistů patří můj dík antropologům Marshallu Josephu Beckerovi a Petře Stránské, kteří byli postaveni před úkol vyhodnotit zlomkovitě dochovaný materiál a jistě by raději věnovali úsilí lépe dochovaným nálezům. Poděkování patří též kolegům na archeologickém pracovišti na Pražském hradě a antropologům z Národního muzea za poskytnuté zázemí a podnětné diskuse.

Na závěr, ale nikoliv jako poslednímu, náleží dík a vzpomínka Ivanu Borkovskému, dlouholetému vedoucímu výzkumu Pražského hradu, který vedl a dokumentoval všechny etapy výzkumu v období 1929 až 1960. Mezi jeho největší (a dobře připravené) objevy patří nález a zdůvodněná identifikace kostela P. Marie. Práce s jeho dokumentací a poznámkami o výzkumu snad dovolila nahlédnout do způsobu jeho práce i přemýšlení o ní a také opětovně stanout v úctě před obrovskou prací, kterou vykonal pro Pražský hrad a nejen pro něj.

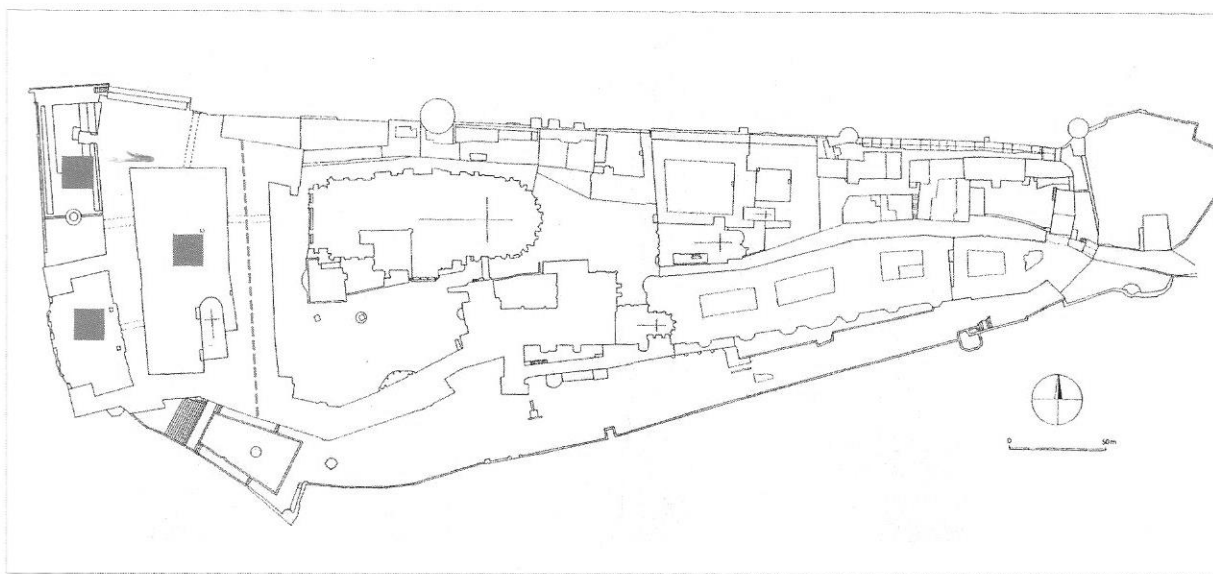

Obr. 2/1: Praha – Hrad. Pohled od západu s vyznačením polohy I., II. a IV. hradního nádvoří. Podklad posk P. Chotěbor.

Fig. 2/1: Prague Castle, view from the west, First, Second and Fourth Courtyard highlighted, sources from P. Chotěbor

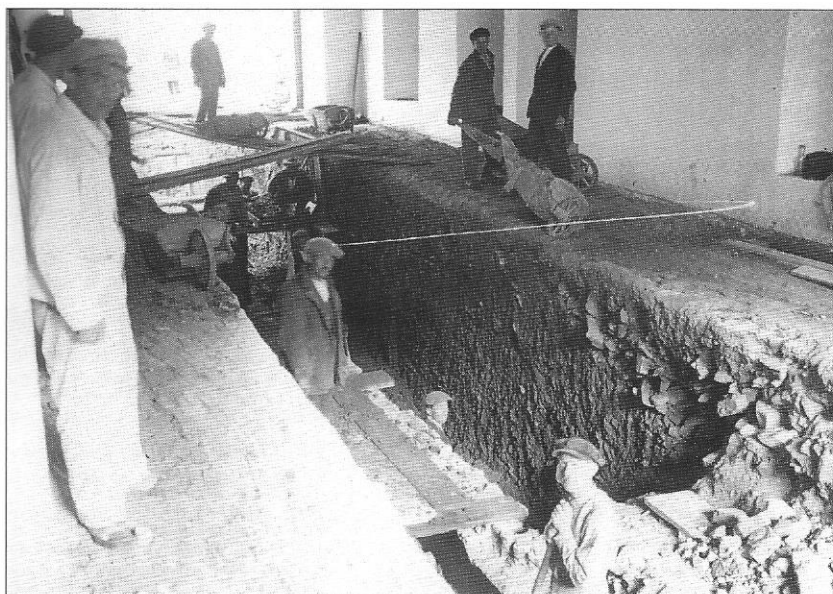
2. ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM, PRŮBĚH A ZPRACOVÁNÍ

Soubor raně středověkých hrobů, vztažený k II. nádvoří Pražského hradu, vyžaduje upřesnění, týkající se skutečného rozsahu zkoumaného areálu (*Obr. 2/1*). Při lokalizaci nálezů na II. nádvoří Pražského hradu se obvykle uvažuje pouze o hrobech v okolí nejstaršího hradního kostela P. Marie. Areál, na němž se nacházejí zkoumané hroby, však zahrnuje celou západní část dnešního Pražského hradu. Jedná se nejen o dnešní II. hradní nádvoří, ale také o nádvoří I. a nádvoří „Na baště“ neboli čtvrté. V rámci dosavadních úvah o vývoji a rozsahu Pražského hradu se o uvedeném areálu uvažuje jako o východní předhradí (*Frolík – Smetánka 1997*). Dělicí linii mezi předhradím a akropolí (na III. hradním nádvoří a na ploše východně od něho) tvoří opevnění, procházející Středním křídlem. Pro tuto práci je západní hranice zkoumané plochy vymezena průběhem románské hradební zdi, procházející dodnes středem uvedeného křídla. Tato hradba nahradila po roce 1135 starší dřevohlinité opevnění, situované nepatrně východněji (*Obr. 2/2*).

Obr. 2/2: Praha – Hrad, I., II. a IV. hradní nádvoří. Čárkovně vyznačen průběh románské hradební zdi z roku 1135, která tvoří východní hranici studovaného areálu. Šedé čtverce označují I., II. a IV. nádvoří. Vytvořil autor.

Fig. 2/2: Prague Castle, First, Second and Fourth Courtyards; dashed line: course of the Romanesque fortification wall from 1135 marked by, which forms the eastern border of the studied area; First, Second and Fourth Courtyard highlighted by grey squares; by the author.

Obr. 2/3: Praha – Hrad, průjezd mezi II. a III. nádvořím 1929. Pracovní záběr na hloubení kolektoru. Č. neg. 1218.

Fig. 2/3: Prague Castle, passageway between the Second and Third Courtyards in 1929; view of the excavation of a utility tunnel, negative No. 1218.

Obr. 2/4: Praha – Hrad, IV. hraniční nádvoří před zahájením úpravy a výkopových prací v roce 1930. Č. neg. 2271.

Fig. 2/4: Prague Castle, Fourth Courtyard before the construction work and excavations in 1930, negative No. 2271.

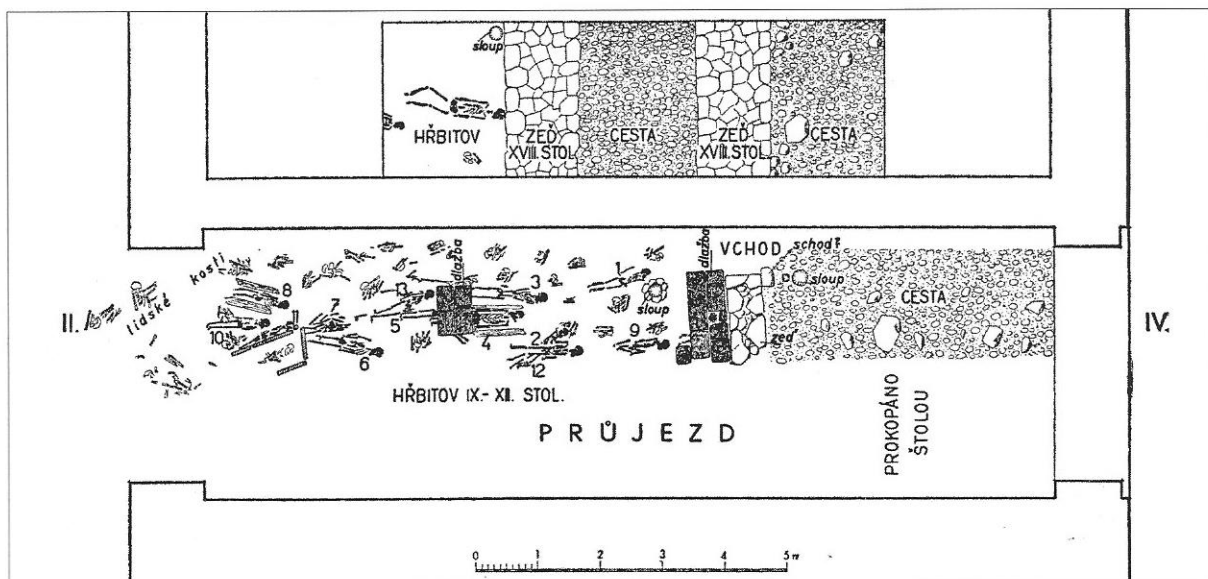
Obr. 2/5: Praha – Hrad, hradní nádvoří a svah Jelení příkopu. Hloubení sond v místě dnešní tzv. Plečnickovy lávky v roce 1930. Č. neg. 1307.

Fig. 2/5: Prague Castle, Fourth Courtyard and the slope of Deer Moat; work on the trench in the place of today's Pleč Bridge in 1930, negative No. 1307.

Z hlediska vývoje Pražského hradu je nejdůležitějším objektem v ploše západního předhradí zaniklý kostel P. Marie, postavený nejpravděpodobněji v letech 882 – 884 jako nejstarší církevní stavba Hradě (Frolík – Maříková-Kubková – Růžičková – Zeman 2000, s. 17-96). Jako jednoznačná součást Pražského hradu (západní předhradí) fungoval celý areál až do postavení výše zmíněné románské hradby, která opevněný hradní areál omezila na původní akropoli. Další podstatnou proměnu přineslo zesílení opevnění Pražského hradu na konci vlády Přemysla Otakara II. v roce 1278. Současnou podobu (tj. rozsah stavebních objektů a jejich rozmístění) získalo původní západní předhradí až během přestavby Pražského hradu v období Marie Terezie (1754 – 1775, Frolík 2013). Větší úpravy se dotkly také IV. nádvoří („Na baště“) na základě projektu Josipa Plečnicka (1930 – 1933).

Shromažďování poznatků o jednotlivých hrobech vykazovalo některé zvláštnosti. Hrobové nálezy tvořily jeden ucelený areál a nebyly převážně zkoumány v rámci kontinuálního výzkumu. Dokonce o nich (s výjimkou hrobů v okolí kostela P. Marie) v minulosti neuvažovalo jako o jediném pohřebišti.

Hroby byly zkoumány a nalézány jako součást složitých stratigrafických situací často s převahou svislých komponent, navíc i dlouhým časovým odstupem. Existence rozsáhlejšího pohřebiště byla zřejmá až v souvislosti s výzkumem okolí kostela P. Marie v letech 1950 až 1952 (Borkovský 1953). Ani potom však u starších ojediněle nalázaných hrobů neuvažovalo o sounáležitosti s tímto hřbitovem.

Obr. 2/6: Praha – Hrad, Severozápadní křídlo. Nálezy z let 1930 a 1946, na jejichž základě vyslovil I. Borkovský hypotézu o existenci kostela P. Marie v těchto místech (podle Borkovský 1949, s. 69, obr. III).

Fig. 2/6: Prague Castle, North-West Wing; finds from 1930 and 1946, based on which Ivan Borkovský suggested the existence of the Church of the Virgin Mary at this place (after Borkovský 1949, p. 69, fig. III).

Obr. 2/7: Praha – Hrad, II. nádvoří. Pohled na Západní křídlo během stavebních úprav. Archeologicky zkoumané plochy se nacházely v pravé části snímku. Sestaveno z č. neg. 10683 až 10685.

Fig. 2/7: Prague Castle, West Wing during building reconstructions; archaeologically excavated area was situated on the right. Compiled from negatives No. 10683 to 10685.

Západní část Pražského hradu také nebyla v minulosti předmětem stejné soustředěné pozornosti jako jiné plochy v centru Pražského hradu (III. nádvoří, klášter a bazilika sv. Jiří apod.), přestože zde proběhly rozsáhlé terénní úpravy. Téměř úplně chybí informace o terénní situaci na I. hradním nádvoří, které bylo do současné podoby upraveno ještě před zahájením archeologického výzkumu od vedení archeologického ústavu v roce 1925.¹ První archeologicky sledovaný zásah (byť nesoustavně) představovalo hloubení kolektoru, který probíhal z III. hradního nádvoří průjezdem ve Středním křídle a pokračoval přes II. nádvoří a dále průjezdem na IV. nádvoří (Obr. 2/3). Brankou z IV. nádvoří na Hradčanské náměstí Hrad opouštěl. Tyto práce probíhaly v letech 1929 až 1930, při čemž hrobové nálezy byly zaznamenány na dvou místech. Na straně druhé nebyly některé části výkopu zřejmě dokumentovány (část II. nádvoří). Velký plošný zásah znamenaly úpravy IV. nádvoří (Obr. 2/4), zahájené 17. 3. 1930 hloubením geologických a statických sond a následně dokumentací odhalovaných zdív a některých terénních situací (Deník 1929-1934). Práce zde pokračovaly s přestávkami až do 27. 5. 1931

¹ I přes velmi kusé informace o zdejší terénní situaci nejsou hrobové nálezy v tomto areálu očekávány.